Казан федераль университеты
Филология һәм мәдәниятара багланышлар институты
Г.Тукай исемендәге милли мәдәният һәм мәгариф югары мәктәбе

Туган телләр һәм мәдәниятләр өлкәсендә стратегик тикшеренүләр
фәнни белем бирү үзәге

ТАТАР ТЕЛЕН ТУГАН ТЕЛ БУЛАРАК ӨЙРӘНҮЧЕЛӘРНЕҢ БЕЛЕМЕН ТИКШЕРҮ ТЕСТЛАРЫ ӨЧЕН КҮРСӘТМӘ МАТЕРИАЛЛАРНЫҢ ҮЗЕНЧӘЛЕКЛӘРЕ (СПЕЦИФИКАЦИЯ)

ТӨП ДӘРӘҖӘ

КАЗАН
2024

1. Контроль бәяләү материаллары татар телен туган тел буларак өйрәнүчеләрнең телне үзләштерү дәрәҗәсен билгеләү өчен әзерләнде. Тәкъдим ителә торган үрнәкләр телне мөстәкыйль дәрәҗәдә белүчеләргә, ягъни татарча язма һәм телдән сөйләмне төп дәрәҗәдә үзләштерүчеләргә юнәлдерелгән.

2. Эчтәлекне сайлау һәм үрнәк материалларны төзү алымнары

Татар телен туган тел буларак төп дәрәҗәдә үзләштерүнең максаты – көндәлек тормышта еш ишетә, куллана торган татар сөйләме үрнәкләрен тел өйрәнүченең актив кулланылышына кертү, татар сөйләме калыпларын аңлауга ирешү, төп орфографик һәм орфоэпик закончалыкларны, грамматик кагыйдәләрне белү, туган телдә аралашу мөмкинлекләрен киңәйтү.

Телне төп дәрәҗәдә өйрәнелүчеләрнең коммуникатив эшчәнлеген һәм тел закончалыкларын үзләштерү дәрәҗәсен билгеләү өчен, тест вакытында төрле типтагы биремнәр файдаланыла.

Тест үтәргә дәгъва кылучыларның тәкъдим ителгән биремнәрне башкарып чыгуы аларның туган тел буларак татар телен төп дәрәҗәдә үзләштерүләрен ачыклый.

3.Тестның төзелеше һәм эчтәлеге

Тест 4 бүлектән тора. Бу бүлекләрдә төрле төзелештәге биремнәр урын ала.

Тест үтүчеләргә бирелгән 4 җавапның берсен сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр, бирелгән 4 җавапның берсен яки берничәсен сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр, тәңгәллекләр урнаштыруны таләп иткән биремнәр, кыска җавап язуны яки киңәйтелгән җавап язуны таләп иткән ачык типтагы биремнәр һәм, рәсемнәрне тасвирлап, киңәйтелгән җавапны телдән сөйләп бирүне таләп иткән ачык типтагы биремнәр тәкъдим ителә.

Төзелеше ягыннан тест биремнәре 3 төрле була.

1 нче төр – җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр. Бу өлештә тәкъдим ителгән биремнәр тыңланган һәм укылган текстларның төп эчтәлеген аңлау һәм алардан кирәкле мәгълүматны табу, лексик-грамматик күнекмәләрен тикшерүгә юнәлдерелгән.

2 нче төр биремнәре – кыска җавапны язу, тәңгәллекләр урнаштыру биремнәре. Контексттан аңлашылган сүзне яки сүзтезмәне, яисә тәкъдим ителгән берәмлекләрне синонимнары яки антонимнары белән алыштырып язу биремнәре дә икенче төрне тәшкил итә.

3 нче төр биремнәр тест үтүченең телдән яки язма сөйләм күнекмәләрен тикшерүне күздә тота. Мондый төр биремнәргә тәкъдим ителгән мәкальгә нигезләнеп, кечкенә күләмле инша язу, рәсемне тасвирлап сөйләү кебекләр карый.

Тестта биремнәрнең чагылышы 1 нче таблицада бирелә.

1 нче таблица

Биремнәрнең тестта чагылышы

Тест бүлекләре	Биремнәрнең саны	Иң югары (максималь) балл	Биремнәрнең төрләре
Тыңлап аңлау (диалог)	4	4	Җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
Тыңлап аңлау (монолог)	2	6	Җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
	2	6	Кыска җавап бирү биремнәре
Аңлап уку (1 нче текст)	5	5	Җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
	2	6	Кыска җавап бирү биремнәре
Аңлап уку (2 нче текст)	5	13	Җавабын сайлап алу мөмкинлеге булган биремнәр
	3	12	Тәңгәллекләр булдыру биремнәре

Язма сөйләм күнекмәләрен тикшерү	1	24	Киңәйтелгән җавап бирүне таләп иткән бирем
Телдән сөйләм күнекмәләрен тикшерү	1	24	Киңәйтелгән җавап бирүне таләп иткән бирем
Барлыгы	25	100	

4. Тест биремнәрен эчтәлегенә һәм эш төрләренә нигезләнеп бүлү

Тестта татар телен төп дәрәҗәдә үзләштергән тел өйрәнүчеләрнең түбәндәге коммуникатив компетенцияләргә ия булуы тикшерелә:

- тыңланган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белүе;
- укылган текстның төп эчтәлеген һәм сорала торган мәгълүматны аңлый белүе;
- тел берәмлекләрен коммуникатив яктан мөһим булган контекстта куллану күнекмәләренә (лексик-грамматик күнекмәләргә) ия булуы;
- киң кулланылыштагы халык авыз иҗаты үрнәкләре белән таныш булуы;
- үз фикерен язма сөйләмдә чагылдыра белүе;
- телдән сөйләм күнекмәләренә ия булуы.

5. Биремнәрне катлаулылык дәрәҗәсеннән чыгып бүлү

Тестның катлаулылык дәрәҗәсе тел материалының һәм тикшерелә торган күнекмәләрнең катлаулылыгына, шулай ук биремнең төренә карап билгеләнә.

Тестта 3 төрле катлаулылыктагы биремнәр тәкъдим ителә.

3 *нче таблица*

Биремнәрнең катлаулылык дәрәҗәсе буенча бүленеше

Биремнәрнең катлаулылык дәрәҗәсе	Биремнәрнең саны	Иң югары балл	Иң югары баллдан чыгып, биремнәрнең әлеге өлеше өчен куелган балл,

			процентларда
Беренче дәрәҗә (А)	14	27	27%
Икенче дәрәҗә (Б)	9	25	25%
Өченче дәрәҗә (С)	2	48	48%
Барлыгы	25	100	100 %

6. Биремнәрнең үзенчәлекләре

1 нче бүлектә (тыңлап аңлау биремнәре) тест үтүчеләр диолог һәм монолог тыңлыйлар. Аларда көндәлек тормыш вакыйгасына бәйле сөйләм гыйбарәләре, тасвирлаулар, татар этикетына караган сөйләм калыплары кулланыла. Диалогның озынлыгы 180-220 секунд, монологныкы – 160-180 секунд.

2 нче бүлектә (уку өчен тәкъдим ителгән биремнәр) әдәби әсәрләрдән, төрле дәреслек-кулланмалардан, вакытлы матбугат һәм электрон язмалардан алынган тасвирлау характерындагы текстлар, сөйләмдә киң кулланылышта булган мәкаль һәм әйтемнәр файдаланыла. Уку өчен тәкъдим ителгән текстларның күләме 250-290 сүз тәшкил итә.

3 нче бүлектә (язма сөйләмне тикшерү биремнәре) сайлап алу биреме китерелә. Язма сөйләмне тикшерү өчен, бирелгән 2 мәкальнең берсен сайлап алып, аңа карата үз фикереңне белдереп, 250 сүздән ким булмаган инша язу эше тәкъдим ителә.

4 нче бүлектәге бирем (телдән сөйләмне тикшерү биремнәре) тәкъдим ителгән рәсемнәрнең берсен сайлап алып тасвирлауны күз уңында тота. Тест үтүче тормышчан ситуацияне тасвирлаган рәсем турында сөйләргә, сөйләмен бәйләнешле текст рәвешендә оештырырга тиеш. Телдән сөйләм тексты 15-20 җөмләдән торырга тиеш.

7. Тест үткәрү вакыты

Тест үткәрү өчен, 165 (150 + 15) минут вакыт бирелә.

8. Аерым биремнәрне һәм эшне тулаем бәяләү системасы

1 нче бүлектәге 1-4 нче биремнәр аудиоязмадан диалог текстын тыңлаганнан соң башкарыла. Тест үтүчеләр дүрт тәкъдим ителгән җаваптан берсе дөрес булган сайлап алу биремнәрен үтиләр. Һәр дөрес җавап 1 балл белән бәяләнә.

5-8 нче биремнәр аудиоязмадан монолог тыңлаганнан соң башкарыла. 5-6 биремнәре – сайлап алу текстлары. Анда бирелгән гыйбарәнең текстның эчтәлегенә туры килүен, (дөрес), эчтәлеккә туры килмәвен (дөрес түгел) яки текстта бу хакта әйтелмәвен (текстта әйтелмәгән) ачыкларга кирәк. Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә.

7-8 нче биремнәрдә текстның эчтәлегенә бәйле тәкъдим ителгән җөмләдә төшеп калган сүзне язу сорала. Бу – кыска җавап язу биремнәре. Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә.

Бу бүлектә дөрес җаваплар өчен, иң югары **16** балл җыярга мөмкин. Биремнәр программа ярдәмендә тикшерелә.

2 нче бүлектәге биремнәр укылган текстлар белән эшне күз уңында тота. 9-13 нче биремнәр – дүрт тәкъдим ителгән җаваптан берсе дөрес булган сайлап алу биремнәре. Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә;

14-15 нче биремнәр – текстның эчтәлегенә бәйле тәкъдим ителгән җөмләдә төшеп калган сүзне язу биремнәре (кыска җавап язу биремнәре). Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә;

16-18 нче биремнәр – текстта төшеп калган сүзләрнең дөрес грамматик формасын сайлау биремнәре (өч тәкъдим ителгән җаваптан берсе дөрес булган сайлап алу биремнәре). Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә;

19-20 нче биремнәр – дүрт тәкъдим ителгән җаваптан икесе дөрес булган сайлап алу биремнәре. Һәр дөрес җавап 3 балл белән бәяләнә;

21 нче бирем – тәңгәлләштерү тибына карый. Бу биремгә 4 балл куела. Ялгыш җавап бирелсә яки җавап булмаса, 0 балл куела.

22-23 нче биремнәр – шулай ук тәңгәллекләр урнаштыруга карый, әмма анда ике артык җавап варианты тәкъдим ителә. Һәр дөрес җавап 4 балл белән бәяләнә. Ялгыш җавап бирелсә яки җавап булмаса, 0 балл куела.

Бу бүлектә дөрес җаваплар өчен иң югары **36 балл** җыеп була. Биремнәр программа ярдәмендә тикшерелә.

3 нче бүлектәге бирем, тәкъдим ителгән темаларның берсен сайлап алып, бәйләнешле текст төзеп язуны таләп итә. Тест үтүче 250 сүздән ким булмаган текст язарга тиеш. Язма эш тесторлар тарафыннан тикшерелә.

Язманы бәяләү критерийлары:

№	**Иншаны бәяләү критерийлары**	**Баллар**
I	***Иншаның эчтәлеге***	
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Эчтәлекне дәлилләүче ике мисал бирелгән.	4
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Эчтәлекне дәлилләүче 1 мисал бирелгән.	3
	Язманың эчтәлеге темага туры килә. Эчтәлеге тулысынча ачылган. Эчтәлекне дәлилләүче мисаллар юк.	2
	Язманың эчтәлеге ачылган, ләкин эчтәлекне аңлауда хаталар бар. Яки дәлилләр эчтәлеккә туры килми.	1
	Язманың эчтәлеге ачылмаган, мисал буларак дәлил язылмаган.	0
II	***Иншаның тел ягы***	
	Язманың мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, язу эзлеклелеге	
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана: – логик хаталар юк, язуда эзлеклелек бозылмаган; – абзацларга бүленештә хаталар юк.	4
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана, абзацларга бүленештә хаталар юк, **ләкин** 1 логик хатасы бар.	3
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана, логик хаталар юк, **ләкин** абзацларга бүленештә **1** урында хата бар.	2
	Эш мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге һәм язу эзлеклелеге белән характерлана, **ләкин** 1 логик хатасы бар. **һәм** абзацларга бүленештә 1 хата бар	1

	Язмада сөйләм үстерүгә омтылыш бар, **ләкин** логик хаталарның саны 2 яки артык, **һәм/яки** абзацларга бүленештә **2** урында хата бар.	0
III	***Грамоталылык***	
	Орфографик нормаларның үтәлеше	
	Орфографик хаталары юк	4
	1-2 хата җибәрелгән	3
	3-4 хата бар	2
	5 хата бар	1
	Хаталарының саны 5 тән күбрәк	0
	Пунктуацион нормаларның үтәлеше	
	Пунктуацион хаталары юк	4
	1 хатасы бар.	3
	2 хатасы бар.	2
	3 хатасы бар.	1
	Хаталарның саны 3 тән артык	0
	Тел нормаларының үтәлеше	
	Грамматик хаталары юк	4
	1 хатасы бар.	3
	2 хатасы бар.	2
	3 хатасы бар.	1
	Хаталарның саны 3 тән артык	0
	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләмгә кагылышлы хаталары юк.	2
	Сөйләмгә кагылышлы 1-2 хатасы бар.	1
	Сөйләмгә кагылышлы хаталар саны 3 яки күбрәк	0
	Текстта сүзләр саны 250 дән ким түгел	2
	Текстта сүзләр саны 200-249 күләмендә	1
	Текстта сүзләр саны 199 дан кимрәк	0
Язма эш өчен иң югары балл		**24**

4 нче бүлектәге биремдә телдән сөйләм күнекмәләре тикшерелә. Телдән сөйләнгән текстның коммуникатив бурычны үтәү дәрәҗәсе, җөмләләр саны, сөйләмне оештыру дәрәҗәсе, грамматик элементларның дөрес файдаланылуы, туган телнең лексик, орфоэпик нормалары, басым, интонация үзенчәлекләре исәпкә алына. Укучыдан 15-20 җөмләдән торган текст төзү сорала.

№	Телдән сөйләм нормаларының үтәлеше	Баллар
I	**Коммуникатив бурычны үтәү**	
	Рәсем дөрес тасвирланган. Лексик берәмлекләр дөрес сайланган, эчтәлек тулысынча ачылган. Төрле лексик берәмлекләр файдаланылган. Сөйләүче үз фикерен җиткергән.	4
	Рәсем дөрес тасвирланган. Лексик берәмлекләр дөрес сайланган, эчтәлек тулысынча ачылган. Бертөрле лексик берәмлекләр файдаланылган. Сөйләүче үз фикерен җиткергән.	3
	Рәсем тасвирланган. Лексик берәмлекләр дөрес сайланган, эчтәлек тулысынча ачылган. Сөйләүче үз фикерен җиткермәгән.	2
	Рәсем тасвирланган. Бертөрле лексик берәмлекләр сайланган, эчтәлек өлешчә ачылган. Сөйләүче үз фикерен җиткермәгән.	1
	Рәсем тасвирланмаган. Сөйләүче үз фикерен җиткермәгән.	0
II	**Сөйләмне оештыру**	
	Сөйләмнең мәгънәви бөтенлеге, сөйләм бәйләнешлелеге, эзлеклелеге	
	Сөйләм мәгънәви бөтенлеге, бәйләнешлелеге һәм эзлеклелеге белән характерлана: – логик хаталар юк, сөйләмдә эзлеклелек бозылмаган; – төрле сурәтләү чаралары кулланылган.	4
	Сөйләм мәгънәви бөтенлеге, бәйләнешлелеге һәм эзлеклелеге белән характерлана, **ләкин** 1 логик хатасы бар.	3
	Сөйләм мәгънәви бөтенлеге, бәйләнешлелеге һәм эзлеклелеге белән характерлана, **ләкин** бертөрле сөйләм калыплары гына кулланыла.	2
	Сөйләм мәгънәви бөтенлеге, бәйләнешлелеге һәм өлешчә эзлеклелеге белән характерлана, **ләкин** 1 логик хатасы бар.	1
	Сөйләмне үстерүгә омтылыш бар, **ләкин** логик хаталарның саны 2 яки артык.	0
III	***Сөйләмне тел ягыннан оештыру***	
	Орфоэпик нормаларның үтәлеше	
	Орфоэпик хаталары юк	4
	1-2 хата җибәрелгән	3
	3-4 хата бар	2
	5 хата бар	1
	Хаталарының саны 5тән күбрәк	0
	Сүз басымының дөрес куелышы	
	Хаталары юк	4
	1 хатасы бар.	3
	2 хатасы бар.	2
	3 хатасы бар.	1

	Хаталарның саны 3 тән артык	0
	Тел нормаларының үтәлеше	
	Лексик һәм грамматик хаталары юк.	4
	1 хатасы бар.	3
	2 хатасы бар.	2
	3 хатасы бар.	1
	Хаталарның саны 3 тән артык	0
	Сөйләм нормаларының үтәлеше	
	Сөйләм төгәл, төрле җөмлә калыплары файдаланыла.	2
	Сөйләм төгәл, бертөрле җөмлә калыплары файдаланыла.	1
	Сөйләмгә кагылышлы хаталар бар.	0
	Текстта 15-20 җөмлә бар.	2
	Текстта җөмләләр саны 13-14.	1
	Текстта 12 яки кимрәк җөмлә бар.	0
Язма эш өчен иң югары балл		**24**

Биремнәрне үтәү барышында җыелган **иң югары балл** – 24. Язма эш тесторлар тарафыннан бәяләнә.

9. Тест үткәрүгә куелган таләпләр

Тестны үтү өчен 165 минут вакыт кирәк. 150 минут – 1-3 нче бүлекләрен үтәү өчен тәкъдим ителә. Биремнәрне эзлекле рәвештә башкару сорала. Эшләнми калган биремгә кире кайту программада каралмаган.

4 нче бүлек биреме өчен һәр тест үтүчегә 15 минут вакыт бирелә.

Тест махсус программа аша компьютер аркылы да, мөмкинлек һәм шартлар чикле булган очракта, кәгазьгә чыгартылган биремнәр рәвешендә дә башкарыла ала.

Телдән сөйләмне тикшерү өлеше камера аша сөйләнелә, әңгәмә аудиоматериал буларак яздырылып бара.

Тест үтүче вакытка сыешмаган очракта, аның җаваплары сакланмый.

10. Тест үздыру өчен үрнәк материалларның гомумиләштерелгән планы.

Кушымта

Тест үздыру өчен үрнәк материалларның гомумиләштерелгән планы

Биремнәрнең номеры	Тикшерелә торган эшчәнлек төре	Катлаулык дәрәҗәсе	Биремнең тибы	Тәкъдим ителә торган вакыт
1	Диалогны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	10 мин.
2	Диалогны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
3	Диалогны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
4	Диалогны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
5	Монологны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	15 мин
6	Диалогны тыңлау һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
7	Монологны тыңлау һәм кыска җавап язу биремен башкару	2	В	
8	Монологны тыңлау һәм кыска җавап язу биремен башкару	2	В	
9	1 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	15 мин
10	1 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
11	1 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
12	1 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	
13	1 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару	1	А	

14	**1 нче текстны уку һәм кыска җавап язу биремен башкару**	**2**	**B**	
15	**1 нче текстны уку һәм кыска җавап язу биремен башкару**	**2**	**B**	
16	**2 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару**	**1**	**A**	**15 мин**
17	**2 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару**	**1**	**A**	
18	**2 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару**	**1**	**A**	
19	**2 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару**	**2**	**B**	
20	**2 нче текстны уку һәм сайлап алу биремен башкару**	**2**	**B**	
21	**Мәкальләрне уку һәм тәңгәллекләр башкару**	**2**	**B**	**10 мин**
22	**Сүз һәм аларның тәрҗемәләре арасында тәңгәллекләр башкару**	**2**	**B**	**10 мин**
23	**Табышмакларны уку һәм тәңгәллекләр башкару**	**2**	**B**	**15 мин**
24	**Мәкаль нигезендә, дәлилләр китереп, инша язу**	**3**	**C**	**60 мин**
25	**Рәсемне тасвирлап, телдән сөйләм тексты оештыру**	**3**	**C**	**15 мин**